

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2015

Petra Tušicová

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Příprava klientů dětského domova na odchod z ústavní výchovy

Preparation of clients from a children s home to leave institutional care.

Petra Tušicová

Vedoucí práce: Prof. PaedDr. Stanislav Bendl, Ph.D.

Studijní program: Vychovatelství

Studijní obor: BC- VYCH

2015

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Příprava klientů dětského domova na odchod z ústavní výchovy vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Hradci Králové dne 2. dubna 2015

.....

podpis

Ráda bych poděkovala panu prof. PaedDr. Stanislavu Bendlovi, Ph.D. za odborné vedení a cenné připomínky. Dále bych chtěla poděkovat vedoucí vychovatelce dospívajících klientů, která mi poskytla potřebné informace k tématu i samotným respondentům za vynaložený čas a ochotu. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat mé rodině a mým nejbližším za podporu, kterou mi prokázali při psaní práce i v průběhu celého studia.

ANOTACE

Tato bakalářská práce popisuje přípravu klientů dětského domova na odchod ze zařízení ústavní výchovy. Je rozdělena na dvě části – teoretickou a výzkumnou. Cílem teoretické části je popsat specifika dospívajících umístěných v DD a definovat rizika jejich přechodu z institucionální výchovy do běžného života. Empirická část je věnována popisu zvoleného výzkumu, jehož cílem je zmapovat, jakým způsobem probíhá příprava dospívajících klientů na odchod z DD, jaká jsou jejich očekávání a to ve vztahu se zkušenostmi bývalých klientů dětského domova.

KLÍČOVÁ SLOVA

Dětský domov, ústavní výchova, osobnost klienta, příprava klientů dětského domova, legislativa, ukončení pobytu v dětském domově.

ANNOTATION

This thesis describes the preparation of children's home clients for exit from institutional care. It is divided into two parts - theory and research. The main goal is to describe the specifics of adolescents placed in DD and to define risks of their transition from institutional care into everyday life. The empirical part is devoted to a description of my research, which aims to find out how the institutional care prepares children's home adolescent clients for their life after leaving institutional care, what are their expectations compared to the experience of former children's home clients.

KEYWORDS

Children's home, institutional care, the client's personality, preparing children's home clients, legislation, end of stay in a children's home.

Obsah

1	Úvod.....	7
2	Teoretická část	9
2.1	Ústavní výchova v ČR	9
2.1.1	Diagnostický ústav	9
2.1.2	Výchovný ústav	10
2.1.3	Dětský domov se školou	10
2.1.4	Dětský domov rodinného typu.....	11
2.2	Osoby odpovědné za výchovu v dětském domově a přípravu klientů DD na odchod ze zařízení	12
2.2.1	Vedení dětského domova.....	12
2.2.2	Sociální pracovníci	13
2.2.3	Pedagogičtí pracovníci.....	13
2.2.4	Psycholog.....	15
2.3	Osobnost klienta dětského domova a jeho psychosociální odlišnosti.....	16
2.4	Projevy chování dětí z DD	18
2.5	Příprava klientů na ukončení pobytu v dětském domově	19
2.6	Jak probíhá příprava na odchod z DD	21
2.6.1	Účast klientů DD na projektech.....	22
2.6.2	Spolupráce s nadacemi.....	23
2.7	Formy pomoci klientům odcházejícím ze zařízení DD.....	23
2.7.1	Finanční a materiální pomoc.....	23
2.7.2	Poradenství a postpenitenciální péče	24
2.8	Možnosti bydlení po odchodu z DD	24
2.8.1	Startovací byty	24
2.8.2	Ubytovna.....	25

2.8.3	Nájem, podnájem	25
2.8.4	Dům na půli cesty	26
2.8.5	Azylový dům.....	27
2.8.6	Návrat do vlastní rodiny	28
3	Praktická část	29
3.1	Výzkumné šetření.....	29
3.1.1	Cíl výzkumného šetření	29
3.1.2	Metodologie výzkumné části	29
3.1.3	Charakteristika výzkumného vzorku	30
3.1.4	Průběh realizace výzkumné části	30
3.1.5	Vyhodnocení výzkumných otázek.....	31
3.1.6	Závěr dotazníkového šetření	41
4	Závěr práce a doporučení.....	45
5	Seznam použitých informačních zdrojů	48
6	Seznam příloh	50

1 Úvod

Domov je místem, kde se člověk cítí bezpečně a kam se rád vrací. Je to místo, kde z dětí vyrůstají dospělí jedinci za podpory a vedení vlastních rodičů. Ne každý má to štěstí, aby vyrůstal v harmonickém rodinném prostředí naplněném láskou a porozuměním, kde by docházelo k všestrannému rozvoji osobnosti.

V naší společnosti stále žije velké množství dětí, které takové štěstí nemají a prožívají své dětství z různých důvodů mimo svou vlastní rodinu. Mezi zařízení poskytující dětem náhradní rodinnou péči patří i dětský domov, který má kompenzovat jejich biologickou rodinu a zajistit jim spokojené dospívání. Mnoho dětí si nemyslí, že je pro ně ústavní výchova to nejlepší řešení jejich situace a nejraději by se vrátily domů ke svým rodičům. Časem se však se situací smíří a změní pohled na věc, není tomu tak vždy.

Pracovníci, kteří s těmito dětmi v domově pracují, musí mít stále na paměti, že každé z těchto dětí má za sebou nepříjemnou minulost a před sebou nejistou budoucnost. Život v ústavním zařízení bohužel je a nejspíš i vždy bude odlišný od života v rodině. Proto i jejich vstup do samostatného života je značně ztížen. Úkolem dětského domova je děti na tento krok co nejlépe připravit.

Každý rok opouští dětské domovy desítky dospívajících jedinců a každý má jiné představy i pocity. Někteří se těší, až si budou moci dělat vše po svém, jiní neskrývají strach a obavy z neznámého. Všichni mají jedno společné a to, postavit se na vlastní nohy. Nemají jinou možnost, jelikož cesta zpět není. Mladí klienti si často své osamostatnění idealizují a pak se diví, že realita je poněkud jiná. Proto je nezbytné připravovat mladé dospívající již za pobytu v domově, aby byli dostatečně připraveni a informováni o tom, jaké mají v budoucnu možnosti a zvládli tento nelehký krok co nejlépe.

Cílem mé bakalářské práce je zjistit, zda dětský domov opravdu dostatečně připravuje své dospívající klienty na samostatný život. Jak vidí svou budoucnost ti, kteří se na odchod z domova zatím připravují ve srovnání s těmi, kteří již domov opustili a žijí samostatně. Zaměřila jsem se na dětský domov v malém městě, kde jsem devět let pracovala jako vychovatelka. Má práce nespočívala přímo v péči o klienty odcházející

ze zařízení, proto jsem využila k mé práci i zkušenosti kmenové vychovatelky, která má tyto klienty v péči.

První kapitola je věnována zařízením pro výkon ústavní péče pro děti, které nemohou žít ve vlastní rodině, jejich fungování a struktuře. Podrobněji jsem se zaměřila na dětský domov. Další kapitola specifikuje pracovníky dětského domova odpovědné za výchovu, kteří participují na přípravě mladých klientů. Dále se zaměřuji na děti, které jsou umisťovány do DD, poukazuji především na jejich psychosociální zvláštnosti. Následuje kapitola, jak probíhá proces přípravy klientů domova na odchod ze zařízení, nabídka pomoci odcházejícím, materiální zabezpečení a v neposlední řadě, jaké mají možnosti bydlení, jejich výhody a nevýhody.

Empirická část sestává z dotazníkového šetření, které probíhalo mezi mladými klienty dětského domova starších 15 let, kteří se na odchod teprve připravují, jejich představou o budoucím životě v porovnání s výsledky šetření u bývalých klientů, kteří opustili domov v posledních pěti letech a žijí již samostatně.

2 Teoretická část

2.1 Ústavní výchova v ČR

Ústavní výchova je opatření, které nařizuje příslušný soud podle zákona o rodině v občansko-právním řízení nezletilci do 18 let věku v případě, kdy jiná výchovná opatření nevedla k nápravě, nebo když rodiče z vážných důvodů nemohou výchovu dítěte zabezpečit. Nařizuje se tedy z důvodů sociálních a výchovných (Pipeková, 1998, s. 199).

V zákoně jsou definována zařízení, které mají tento úkol naplňovat. Jsou jimi: diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou a výchovný ústav.

2.1.1 Diagnostický ústav

Definováno v zákoně č. 109/2002 Sb.

Diagnostický ústav nepatří mezi zařízení, které poskytuje dlouhodobé pobytové služby. Pobyt dítěte v diagnostickém ústavu trvá osm týdnů. Tato doba je vymezená k tomu, aby dětem, které mají nařízenou ústavní výchovu nebo uloženou ochrannou výchovu, nebo odešly z domova či jiného zařízení, poskytl přechodné ubytování a diagnostikoval potíže, které dítě má. S těmito výsledky šetření pak dále pracují dětské domovy, dětské domovy se školou, výchovné ústavy.

Diagnostický ústav plní podle potřeb dítěte funkci diagnostickou, vzdělávací, terapeutickou, výchovnou, sociální, organizační a koordinační. Hlavním úkolem je komplexní vyšetření, na jehož základě vznikne návrh specifických výchovných a vzdělávacích potřeb dítěte a program rozvoje osobnosti dítěte. Komplexní vyšetření dětí probíhá ve výchovných skupinách, které jsou zpravidla čtyř až šestičlenné. Výchovné skupiny jsou diferencovány podle věku i pohlaví. Pro děti, které již neplní povinnou školní docházku, jsou zřizovány diagnostické třídy, v nichž je zajišťována příprava na budoucí povolání.

Diagnostický ústav vede evidenci dětí umístěných v zařízeních ve svém obvodu a vede evidenci volných míst v zařízení ve svém územním obvodu. Dále zajišťuje

podle potřeby, nejméně však dvakrát v kalendářním roce, činnost odborného pracovníka diagnostického ústavu v zařízeních ve svém územním obvodu za účelem metodického vedení, koordinace a ověřování postupu a výsledků výchovné péče (Pešatová, 2007, s. 105).

2.1.2 Výchovný ústav

Definováno v zákoně č.109/2002 Sb.

Do výchovných ústavů a dětských domovů se školou se umísťují děti na základě závažných poruch chování, které naplňují skutkovou podstatu trestného činu, uvádí Jánský. Tyto závažné problémy, které bývají důvodem pro nařízení ústavní výchovy nebo předběžného opatření soudu, jsou téměř vždy symptomem dysfunkčnosti rodiny. Děti s nařízenou ústavní výchovou jsou umístěny odděleně od dětí, kterým byla nařízena ochranná výchova. Popřípadě jsou rozmístěny do různých výchovných skupin.

Některé výchovné ústavy se přímo specifikují na konkrétní problém. Například výchovně léčebný ústav – ústav pro svěřence s drogovou závislostí, pro děti s hyperaktivitou, výchovný ústav pro nezletilé matky s dětmi, výchovný ústav s ochrannou výchovnou péčí apod. Ve vztahu k dětem plní výchovný ústav zejména s úkoly výchovné, vzdělávací a sociální.

Výchovný ústav je často organizačně propojen s preventivně výchovnou péčí, která probíhá ve střediscích výchovné péče.

2.1.3 Dětský domov se školou

Do dětského domova se školou jsou umísťovány děti, které mají nařízenou ústavní výchovu. Nalézají zde útočiště děti, které mají závažné poruchy chování, což je hlavní odlišností oproti dětskému domovu rodinného typu. Může se jednat o trestnou činnost, záškoláctví, experimenty s drogami. Může se jednat o přechodnou nebo trvalou psychickou poruchu. Do tohoto zařízení mohou být umístěny i děti s uloženou ochrannou výchovou. Ale i nezletilé matky spolu se svými dětmi mohou využívat služeb dětského domova se školou. Musí splňovat

podmínky nutné pro zařazení do dětského domova se školou a jejich děti mohou být vzdělavatelné ve škole, která je součástí domova (Zákon č. 109/ 2002 Sb., §13, odst. 1).

2.1.4 Dětský domov rodinného typu

Dětské domovy se starají o děti, které nemohou vyrůstat ve své biologické rodině. Účelem dětského domova tohoto typu je poskytnutí péče dětem, které mají nařízenou ústavní výchovu, které nemají závažné poruchy chování.(Zákon č. 109, § 12, odst. 2). Tyto děti navštěvují běžné školy, které nejsou součástí dětského domova. Do dětského domova tohoto typu jsou přijímány i děti, které nemají nařízenou ústavní výchovu. Jsou zde umístěny z důvodu předběžného opatření soudu. Může sem být přijato i dítě s lehčí mentální retardací. V některých specializovaných dětských domovech mohou nalézt své útočiště také nezletilé matky spolu se svými dětmi.

V dětských domovech žijí děti, které nemohou vyrůstat ve vlastní rodině a současně z nejrůznějších důvodů např. právních, vztahových, nemohou být umístěny do systému náhradní rodinné péče (Janský, 2002, s. 67).

Častým a mylným dojmem je, že do dětského domova jsou umísťovány děti, které nemají rodiče. Smutnou pravdou bohužel je to, že do domovů přicházejí děti zejména z důvodu nedostatečného materiálního a výchovného zabezpečení ze strany rodiny. Jedná se o děti, které většinou nemají dostatek jídla, oblečení a neplní povinnou školní docházku. Dalšími důvody pro umístění dítěte je ohrožení sociálně patologickými jevy ze strany rodičů.

V rámci povinné školní docházky navštěvují děti základní nebo speciální školu v místě dětského domova nebo dojíždějí do nejbližšího zařízení. Docházka do škol třetího stupně probíhá dojížděním do okolních měst nebo jsou studenti přes týden ubytováni na domovech mládeže.

Základní organizační jednotkou je rodinná skupina, kterou tvoří nejméně 6 a nejvíce 8 dětí, zpravidla různého věku a pohlaví. Předností při zařazování do výchovných skupin je příbuzenský vztah jednotlivých dětí, ve výjimečných

případech lze sourozence rozdělit. Tento krok však musí mít své opodstatnění. Mohou to být problémy výchovné, vzdělávací nebo zdravotní. Výchovná skupina se nazývá „rodinnou“ díky svému složení. Zařazují se do ní především sourozenci a to kvůli udržení rodinných vazeb (Zákon č.109/2002, § 4, odst. 4).

V rámci zachování podobnosti s rodinou se o jednu rodinnou skupinu většinou starají dva pedagogičtí pracovníci, vychovatelky – tety. Děti tak netrpí častým střídáním tváří a výchovných přístupů, které má každý z vychovatelů odlišný.

Hlavním úkolem dětského domova je připravit své klienty na samostatný život. Proto všichni pedagogičtí pracovníci vyžadují spoluúčast dětí při veškerých činnostech spojených s péčí o vlastní osobu i domácnost. Míra spoluúčasti se odvíjí od věku dítěte a schopností daného jedince.

2.2 Osoby odpovědné za výchovu v dětském domově a přípravu klientů DD na odchod ze zařízení

Na přípravě dětí se podílí více osob. Jsou to zejména pracovníci dětského domova. V některých případech mohou své děti podporovat rodiče, starší sourozenci nebo vrstevníci, kteří již mají zkušenost se samostatným životem po odchodu ze zařízení.

2.2.1 Vedení dětského domova

Ředitel dětského domova

Ředitel dětského domova zodpovídá za organizaci, řízení, kontrolu a hodnocení práce všech zaměstnanců. Schvaluje dokumenty a předpisy týkající se zařízení. Je účasten na výchově dětí a zodpovídá za výchovný proces. Dále také zajišťuje a kontroluje personální obsazení. Iniciuje další vzdělávání pracovníků. Spolupracuje s biologickými rodiči dítěte a orgány péče o rodinu a dítě zájmu dítěte, předkládá návrhy na osvojení či pěstounskou péči. Ředitel zařízení organizuje a plní úkoly BOZP.

Zástupce ředitele

Pokud to situace vyžaduje, přebírá v plném rozsahu všechny kompetence a povinnosti ředitele zařízení.

2.2.2 Sociální pracovníci

Sociální pracovník provádí veškerou agendu spojenou s přijímáním, přemísťováním či propouštěním dětí. Práce sociálního pracovníka spočívá především v administrativní činnosti. Dále také spolupracuje s pedagogicko-psychologickou poradnou, s pracovníky oddělení náhradní rodinné péče nebo s Domy na půli cesty. Sleduje a kontroluje výchovu dětí a v případě nedostatků navrhuje vhodná opatření. Stýká se s rodiči dětí a předává jim o dítěti informace v průběhu jejich návštěv. Spolu s ostatními pracovníky domova pomáhá zletilým vstoupit do samostatného života. Je jim nápomocen při hledání vhodného bydlení a zaměstnání. Pomáhá s vyřizováním sociálních dávek nebo při komunikaci s úřadem práce. Spolu s vychovatelkami a hospodárkou dětského domova pomáhá odcházejícím mladým lidem s materiálním zabezpečením. Půl roku před odchodem klienta z Dětského domova, oznamuje tuto skutečnost odboru sociálních věcí. Dva roky po odchodu klienta je nápomocen při řešení jeho tíživých situací, pokud o to klient požádá.

2.2.3 Pedagogičtí pracovníci

Vedoucí vychovatel

Vedoucí vychovatel je nadřazeným jednotlivých vychovatelů a rodinných skupin. Spoluorganizuje společné akce dětí a reprezentaci dětského domova. Řeší závažnější výchovné problémy dětí. Je osobně účasten při výchovné práci s dětmi.

Vychovatel

Vychovatel by měl být nejbližším člověkem dítěte v dětském domově. Ve své podstatě se stará o děti po všech stránkách. Dítě od něho přejímá poznatky o světě a je

ovlivňováno jeho postoji. Pečuje o hygienu dětí, o stravování, ošacení. Stará se o zdraví dítěte, spolupracuje se zdravotní sestrou. Věnuje se volnočasovým aktivitám dětí, přípravě na vyučování, spolupracuje se školou. Je pro dítě duševní oporou. Naslouchá a případně radí dítěti, pomáhá mu v komplikovanějších životních situacích. Stává se pro dítě zdrojem citových prožitků. Sleduje chování a vývoj dítěte, řeší případné změny či výkyvy. V neposlední řadě je náplní práce vychovatele vedení pedagogické dokumentace o jednotlivých dětech a úkonech spojených s osobou dítěte.

Požadavky na osobnost vychovatele

Hlavní předpoklad úspěšného vychovatele je kladný vztah k dětem a mládeži a vlastní duševní vyrovnanost, která se zjišťuje psychologickým vyšetřením (Procházková in Vítková, 2004, s. 383).

Dle Škoviery (2007) si můžeme klást otázku, zda má vychovatel nahradit rodiče – být rodičovským modelem (vařit, uklízet, zabezpečovat chod domácnosti) nebo sociální pedagog? U této profese jsou různá dilemata, je vychovatel „děvče pro všechno, či jen manažer? Kdo je tedy vychovatel v zařízení, kde probíhá náhradní výchova?

Další otázkou zůstává, zda je vychovatel jen člověk, který do zařízení dochází podle rozpisu směn a plní si svou náplň práce? Nebo jde o člověka, který má k dítěti hluboký vztah, rozumí tomu, co se v dítěti odehrává, co probíhá ve skupině, ten, kdo umí vždy správně zareagovat?

Funkce vychovatele v náhradní institucionální výchově je dosti složitá. Na jedné straně dětem doslova utírá nudit, na straně druhé s nimi vede profesionální terapeutický dialog. Řeší dilema – současně má i nemá dítěti nahradit vlastní rodiče.

Téměř všechny profese mají požadavky na odborné kvality jasné a v podstatě podobné. Požadují kvalitní odborné vzdělání a schopnost toto jejich vzdělání uplatňovat při řešení běžných i nových problémů. Požadavky na osobní kvality vychovatele jsou natolik přehnaně vysoké, že ukazují až nereálný model ideálního člověka se samými pozitivními vlastnostmi.

Dle Škoviery (2007) je velmi důležité posilování společenského i profesionálního statusu vychovatele. Je neodmyslitelnou součástí autority, kterou má v očích dítěte, má vliv i na to, zda jeho přítomnost dítě vnímá jakou součást svého bezpečného prostředí.

„Vychovatel v institucích náhradní výchovy nesupluje rodiče. Jeho funkce je spojená jednak s organizací skupinového života, v níž by mely být vyváženy skupinové a individuální zájmy dětí, jednak v přijetí dítěte i s jeho individuálním životním traumatem. Provádí dítě během jeho vyrovnávání se s minulostí, při řešení jeho aktuálních problémů i hledání východisek do budoucnosti. Pokud jako vychovatelé nerozumíte tomu, co se v dítěti děje, pokud neumíte rozkódovat, co se děje ve výchovné skupině, je naše práce s dítětem pouze povrch. (Škoviera, A., 2007, s. 109)

Dle Škoviery(2007) oblast potřebných vědomostí a dovedností zahrnuje:

- úklid, praní a vykonávání ostatních domácích a drobných údržbářských prací
- řešení konfliktů, komunikační dovednosti, schopnost empatie
- všeobecné „školní“ vědomosti (pomoc dětem při přípravě na vyučování)
- speciální výchovy (dramatická, výtvarná, hudba, hra, atd...)
- příprava a zajištění stravy
- turistika a sport
- relaxační a zájmové činnosti
- jiné výchovné činnosti - rozhovory, besedy, společensky prospěšné práce
- administrativa

2.2.4 Psycholog

Psycholog v dětském domově provádí individuální a skupinové psychologické vyšetření dětí a mládeže podle stanovených postupů. Vede výcvikové a další programy osobnostního rozvoje a prevence sociálně patologických jevů u dětí. Úzce spolupracuje s vychovateli, sociální pracovníci, i s vedením DD. Účastní se i vypracování individuálních výchovně vzdělávacích plánů klientů dětského domova. Hlavním jeho posláním je poskytovat krizové intervence a kontaktní činnosti zaměřené na jedince a skupiny se zvýšeným rizikem školní neúspěšnosti nebo vzniku problémů v osobním a sociálním vývoji dítěte.

Psycholog by měl být člověk, ke kterému budou mít děti i mladí klienti zařízení důvěru. Často ho sami vyhledávají, když mají nějaké trápení a chtějí se s ním svěřit. Funguje zde jako jejich „kamarád“, tudíž při komunikaci s ním mohou být uvolnění a mít jistotu, že co mu poví, nikdo nezneužije proti nim. Myslím, že role psychologa je v každém takovém to zařízení nezbytná, bohužel nebývá v každém dětském domově zastoupena.

2.3 Osobnost klienta dětského domova a jeho psychosociální odlišnosti

Rodina je nejvýznamnější sociální skupina, která zásadním způsobem ovlivňuje psychický vývoj dítěte. Stává se pro dítě zdrojem informací a slouží jako model, který dítě napodobuje. Osvojuje mu určité vzorce chování a učí ho projevovat své pocity a názory. Vytváří dítěti citové zázemí, zdroj jistoty a bezpečí, rozvíjí v něm pocity sebejistoty a sebedůvěry, zprostředkovává mu zkušenost, kterou nelze získat jinde. Každý člen rodiny získává role, které se stávají součástí jeho identity (Vágnerová, 2002, s. 317).

Rodiče jsou nejvýznamnějším pramenem lidské bídy nebo štěstí. Každý z nás je jimi natrvalo poznamenán.

Pokud se stane, že je rodina dysfunkční, potřeby dítěte nejsou uspokojovány a rodina se stává zdrojem zátěže. Život v takovém nevhodném nebo nepodnětném prostředí představuje pro dítě riziko ve smyslu rozvoje nežádoucích způsobů chování. Může si zde pomocí nápodoby či identifikace s rodiči osvojit poruchové chování, přijmout odlišný normativní i hodnotový systém, může být znevýhodněno i zkušeností rané citové deprivace, která mění lidskou osobnost.

Do dětského domova přicházejí děti, které nemají biologickou rodinu, nebo se o ně rodina neumí nebo nedokáže postarat. Většina dětí přichází do dětského domova se syndromem týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte, tedy syndromem CAN. Dle Vágnerové je základní charakteristikou CAN syndromu necitlivost a bezohlednost k dítěti, jeho podřízení nebo využití k uspokojování

potřeb dospělého. Takové chování je důsledkem frustrace dítěte, ztroskotávání v mezilidských vztazích, prožívání nedůvěry v sebe samo a ve své schopnosti a možnosti. Neumí čelit zklamáním a stresům, odmítá je.

Nejčastějším důvodem odebrání dítěte z rodiny bývá zanedbávání.

Zanedbaností je myšleno primitivní výchovné prostředí, neuspokojivé hygienické podmínky, neplnění povinné školní docházky. Patří sem i nevhodné bytové podmínky. Může se jednat i o zanedbávání psychické, čímž se rozumí zanedbávání odpovědnost za svá rozhodnutí a jednání. Vytváří si svůj vlastní svět s odlišným systémem hodnot. Za takových okolností se u dítěte působením životních zkušeností může vyvíjet agrese, která bývá reakcí na frustraci potřeb.(Vágnerová, 2002). Neuspokojování citových potřeb dítěte mívá za následek psychickou deprivaci nebo subdeprivaci. Děti v důsledku výše zmíněných faktů mohou být vývojově opožděné.

Dalším důvodem pro odebrání dítěte je tělesné týrání a zneužívání dítěte. Projevuje se nadměrným tělesným trestáním, bitím. Jde o zneužívání fyzické síly dospělého vůči dítěti. Tělesné týrání jde ruku v ruce s psychickým traumatem. Psychické týrání se projevuje častým, nadměrným kritizováním, ponižováním a citovým vydíráním dítěte (Vágnerová, 2002).

Velmi závažným a obtížně prokazatelným je sexuální zneužívání dětí. Jde o zneužití moci nad dítětem pro sexuální uspokojení dospělého. Poškozuje dítě jak po stránce tělesné, tak duševní. Dítě velmi často o tomto druhu týrání mlčí, jelikož se za to co se děje stydí. Často dítěti bývá vyhrožováno různými formami trestů ze strany tyрана nebo naopak slíbena odměna za mlčenlivost.

Citová deprivace, psychická deprivace a výchova v ústavním zařízení mají za následek problém v sociální adaptaci dítěte. Děti, které prošly ústavní výchovou, se nedovedou samostatně rozhodovat a neumí nést zodpovědnost za své činy. Smutnou skutečností však zůstává, že mnoho takto deprivovaných dětí zpracuje svou situaci velice nevhodným způsobem. Týrané dítě může díky špatně zpracovanému trápení také ve svém budoucím životě ubližovat svým nejbližším, čímž se tvoří začarovaný kruh(Helus, 2004, s. 47).

Je jisté, že výchova v rodině, kde dochází k neuspokojování potřeb a zanedbávání, není pro zdravý vývoj dítěte vhodná. Vhodnější variantou by se mohla zdát náhradní rodinná péče tudíž - pěstounská péče. Ale ani tato varianta nemá jen svá pozitiva. V dnešní době je stále malý počet pěstounských rodin na poměrně vysoký počet dětí v ústavním zařízení. Musím zde zmínit i děti s psychiatrickými odchylkami, poruchami chování či vícečetné sourozenecké skupiny, které nebývají pro pěstounskou péči, tak aktuální. Jak uvádí Škoviera, zapomíná se i na některá rizika náhradní rodinné výchovy, např. rozpad rodiny, nezvládnutí nároků spojených s výchovou, nepřijetí nového dítěte v rodině ze strany dospívajícího dítěte apod. Proto někdy jedinou možnou variantou zůstává ústavní výchova. Dle Jánského může být východiskem, avšak není optimálním řešením. Dále dodává, že v současnosti je jediným reálným řešením. *“Na jedné straně chrání dítě od rozvráceného systému rodiny, poskytuje mu kvalitní sociální zabezpečení, na straně druhé vytyčuje normy, prostřednictvím kterých si část dětí poprvé uvědomuje odpovědnost za své chování.”* (2004, s. 92-93)

2.4 Projevy chování dětí z DD

Děti a mládež přicházející do dětského domova mají své specifické projevy chování, kterými se odlišují od ostatních. Aby ne, po zkušenostech, kterými si často prošly, od zanedbávání až přes různé druhy týrání, tomu ani nemůže být jinak. Jak uvádí Škoviera ve své knize, chybí jim vytrvalost a píle, mají problém si zorganizovat svůj čas, chybí jim cit a bývají agresivnější. Problémy mají i s důvěrou k dospělým, jelikož často procházely zklamáním. Mají zmatky v hodnotách, není na ně spolehnutí. Hlavním důvodem proč jsou jiné, je ten, že i jejich rodiny se odlišují od ostatních. Většina jich má za sebou těžkou minulost, často traumata z odmítnutí vlastní rodinou a odebrání z domácího prostředí. Jak pak mohou být stejné jako ostatní děti, které vyrůstají v harmonickém prostředí vlastní rodiny (2007a, s. 41).

Psychická deprivace a narušení vývoje osobnosti, kdy je narušena především emoční oblast, kognitivní vývoj a schopnost navazování hlubších sociálních vztahů, je dalším častým projevem dětí z DD. Psychická deprivace bývá následkem dlouhodobého

neuspokojování psychických potřeb. Jedním z typických projevů především u mladších dětí bývá opoždění psychomotorického vývoje, které se projevuje v oblasti hygienických návyků, sebeobslužných činností a v neposlední řadě mívají problémy s řečí. Tyto děti mívají chudou slovní zásobu, ale často se objevují i různé logopedické vady. Následkem opožděného psychomotorického vývoje a celkové nezralosti dítěte bývá odložen i nástup povinné školní docházky.

Děti s deprivací zkušeností mívají výchovné problémy ve škole. Je zde daný pevný řád, na děti jsou kladeny mnohdy vyšší nároky, než jsou schopny zvládnout, nedostatek prostoru pro řešení jejich problémů, prožívání neúspěchu, emoční labilita, to vše vede k agresivním projevům ze strany dítěte. Proto je zde nezbytný citlivý a trpělivý přístup ze strany pedagoga.

Ve starším školním věku mívají mladiství problémy se sebehodnocením a sebepřijetím, bývá narušena jejich vlastní identita. Problémy mají s navázáním hlubšího citového vztahu, jejich vztahy bývají povrchní. V tomto věku dochází k experimentování s návykovými látkami a alkoholem. Často nejsou schopny zvládat běžné životní situace, bývá značný i pokles aktivního trávení volného času (volně podle Koluchové, 2002). Celou řadou dalších příznaků se mohou projevovat děti, které jsou umístovány do dětských domovů ze svých nefunkčních rodin. Čím dříve je však zahájena práce na ozdravení vývoje dítěte, ať už to může znamenat odebrání dítěte z jeho poruchové rodiny, tím větší šanci dítě v životě má.

Období dospívání je pro samotného jedince náročné. Je to hledání sebe sama, prosazování si svých práv, ale zapomínání na své povinnosti, což je o to těžší, pokud dítě nemá jistotu v tom, kam patří. Takové myšlenky se promítají v hlavách mladých dospělých v DD, kteří za sebou mají nejasnou minulost a před sebou nejistou budoucnost (Kubičková, 2011, s. 103).

2.5 Příprava klientů na ukončení pobytu v dětském domově

K propuštění dítěte z dětského domova dochází z několika důvodů. Jestliže byla dítěti zrušena soudem nařízená ústavní výchova, jestliže nabylo právní moci rozhodnutí

soudu o svěření do pěstounské péče a propuštění po uplynutí tří měsíců od doby výkonu předběžného opatření u dítěte, pokud nebylo před uplynutím této doby zahájeno řízení ve věci samé (Zákon č.109/2002, §24, odst. 5).

Ve své práci se však zaměřím na mladé klienty dětského domova nad 15 let, kteří se připravují na své povolání na středních školách či středních odborných učilištích, a kteří opustí domov v době dosažení zletilosti nebo po ukončení přípravy na budoucí povolání.

Opuštění domova nebývá jednoduché ani pro mladého člověka vyrůstajícího v rodině. Může se zdát, že se většina mladých nemůže dočkat, až vyletí z hnízda. Je pro ně lákavou představou nový život bez dohledu rodičů, bez nařízených domácích povinností a možnost organizovat si čas jen podle svého uvážení. Vědí však, pokud se naskytne nějaký problém, mají zde rodiče, kteří jsou připraveni jim kdykoliv pomoci. A to jak s dobře míněnou radou, tak i často po strážce finanční. Děti opouštějící dětský domov takové štěstí nemají. Často se také těší, až budou žít samostatně a bez dozoru, ale jelikož je to pro ně velká neznámá, neskrývají ani strach a obavy.

Nejdůležitější formou přípravy na život mimo zařízení je vést děti k samostatnějšímu životu již za pobytu v dětském domově. Pro dítě, které v domově prožilo velkou část svého dětství, je představa odchodu zátěží. Špatně se adaptuje v novém prostředí, ve kterém se musí postarat samo o sebe a veškerá zodpovědnost padá na jeho hlavu, na což nejsou doposud příliš zvyklí. Není tu nikdo, kdo by ho vedl, kdo by poradil, vytrácí se pocit bezpečí. Z výzkumů i praxe je zřejmé, že klienti DD nejsou schopni integrace do společnosti bez větších problémů.

Za pobytu v dětském domově bývá dítě plně zaopatřeno, je o něho postaráno po všech stránkách, jak materiální, tak duševní. Naprostou samozřejmostí je dostatek jídla, teplo, voda, ošacení, volnočasové aktivity, pomoc se školní přípravou i pravidelné kapesné. Dítě je dle svého věku a možností zapojováno do chodu rodinné skupiny, vše je však pod vedením tety- vychovatelky. Po odchodu ze zařízení je mladý člověk, nad kterým doposud stála ochranná ruka sám a plně zodpovědný za vše, co udělá.

Velikým a nejčastějším problémem po opuštění zařízení bývá neschopnost hospodaření s financemi. Děti po dobu pobytu v zařízení sice pobírají kapesné, které se zvyšuje s narůstajícím věkem. Zkušenosti vychovatelek, poukazují na to, že si děti za

peníze z kapesného nejčastěji kupují pamlsky nebo cigarety. Ostatní věci potřebné k životu jim však zajišťuje dětský domov. Problémem bývá, že klient často ani neví, jaká je reálná cena potravin, energií, nájemného. Najednou si musí sám hradit léky, cestu do zaměstnání. Mladý člověk si není ze svého příjmu schopen hradit takový standart, na který byl zvyklý po celou dobu pobytu v dětském domově, což pro něho bývá traumatizující.

Účinnou formou, jak alespoň částečně v mladých vzbudit vědomí váhy peněz, bývá brigáda. Brigáda poslouží nejenom jako zdroj peněz, ale i k získání pracovních návyků. Stává se motivací k šetření, když obdrží větší obnos peněz (např. nákup vlastního tabletu, mobilní telefon, luxusnější oblečení) a samozřejmě si vlastních věcí i více váží, než když je dostanou.

V některých zařízeních fungují skupiny (děti s tetou), kde si samy nakupují suroviny na obědy a večeře. Děti se pak mohou podílet na rozhodování o rozpočtu rodinné skupiny a v druhé řadě získají přehled o cenách potravin, což je do života nezbytné a v čem vidím velký plus. Pokud se potraviny nakupují centrálně a děti dostanou v košíku svůj příděl na víkend, ani je nenapadne pátrat po tom, kolik co stojí a často se stává, že s jídlem šeredí.

Před odchodem z dětského domova by se pozornost měla věnovat nejen praktickým schopnostem mladého člověka, ale především plánování rozpočtu domácnosti, řešení problémů interpersonálních. V těchto oblastech vidíme stále velké rezervy.

2.6 Jak probíhá příprava na odchod z DD

Pro děti je jednou z nejdůležitějších příprav na život vedení k samostatnosti. Jde především o to, aby se naučily postarat o chod domácnosti, naučily se vařit, prát, žehlít, uklízet, ale i nakupovat, zkrátka, aby si osvojily pracovní návyky. Neméně důležitá je i výchova k rodičovství, odpovědnost za své zdraví.

V zájmu přípravy na budoucí samostatný život dítěte může být v zařízení zřízena jedna nebo více samostatných bytových jednotek pro ubytování jednotlivých dětí

nebo nejvýše tříčlenné skupiny dětí, které se připravují na odchod ze zařízení. Do těchto bytových jednotek mohou být umístěny děti starší 16 let podle kritérií a za podmínek stanovených vnitřním řádem (Folda, 2009, s. 20).

V našem zařízení je pro svěřence, kteří se chystají na odchod z DD vyhrazen jeden byt, který už tak striktně nepodléhá řádu dětského domova. Je zde o něco volnější režim, důraz je však kladen o to více na odpovědnost za své chování, dodržování pravidel a v neposlední řadě plnění povinností. Přejít do samostatného bydlení je pozvolnější. Teta na bytě slouží kratší dobu, slouží zde spíše jako poradce. Děti se stravují v jídelně, která je součástí dětského domova. O víkendech, svátcích si však děti připravují obědy, večeře samy na bytě, pečou moučníky. Jako problém vidím, že suroviny dostávají z centrální kuchyně, tudíž ceny potravin znají pouze orientačně, jak už bylo výše řečeno. O úklid, praní, žehlení se starají děti samy, důležitá je však kontrola. Stejně tak si nakupují ošacení a hygienické pomůcky.

Nezbytnou součástí života je vyřizování na úřadech. Podle svých možností děti poznávají práci na poště, vyřizování v bance, v 15 letech si student či učeň může otevřít účet v bance, kam si lze posílat mzdu z brigád či odměnu za práci z odborného výcviku. Dítě, které pobírá sirotčí důchod, má založenou vkladní knížku, kde si spoří.

2.6.1 Účast klientů DD na projektech

Dětské domovy se zapojují i do různých projektů. Jedná se především o zážitkové pobyty nebo pobyty spojené s výcvikem. Výcvik provádějí vždy školení lektoři, kteří učí řešit děti zátěžové situace, vztahy v kolektivu, v rodině. Dále se mladí klienti DD učí vyplňovat různé formuláře – žádost o zaměstnání, napsat strukturovaný životopis, získávají informace o náležitostech pracovní smlouvy, učí se, jak se chovat při pracovním pohovoru. Navštěvují i úřad práce, kde získávají informace, jak hledat zaměstnání, eventuálně podat žádost o podporu v případě nezaměstnanosti, získávají informace o systému sociálních dávek.

2.6.2 Spolupráce s nadacemi

Mladí klienti dětských domovů mají tu možnost, zapojit se do spolupráce s nadacemi. Jedná se o nadaci manželů Klausových, odkud vybraní klienti čerpají finance při odchodu ze zařízení. Peníze jim pomohou do těžkých začátků v samostatném životě. Další z nadací, která nabízí domovům spolupráci, je nadace T. Maxové. Spolupráce je víceletá. Jak uvedla T. Sverdlínová, ředitelka marketingu Nadace T. Maxové, v článku časopisu Ona Dnes.cz, Maxová spolupracovala i s jinými charitami, ale nikdy neviděla výsledky. Proto nyní nadace Terezy Maxové přispívá konkrétním dětem na konkrétní věci (cit. 2014-04-15).

2.7 Formy pomoci klientům odcházejícím ze zařízení DD

Klientům, kteří opouštějí dětský domov, jsou při odchodu ze zařízení nabídnuty tyto druhy pomoci - finanční a materiální pomoc, poradenská, postpenitenciální péče.

2.7.1 Finanční a materiální pomoc

Povinností každého dětského domova je pomoc materiální či finanční. Dítěti se poskytuje dle jeho potřeb v době propuštění a podle Vnitřního řádu DD věcná nebo finanční pomoc až do výše 25 000 Kč. (Zákon č. 109/2002 Sb., § 33). Částka může být dle přání dítěte a uvážení vychovatelů a vedení dětského domova rozdělena na materiální část výbavy (ručníky, povlečení, peřiny, nádobí, některé spotřebiče apod.) a na finanční část. Finance by měly dítěti posloužit překlenout krizové období do první výplaty. Často se dětem z těchto peněz hradí i první nájem. Starší děti si i na Vánoce přejí potřebné věci, které se jim budou v budoucnu hodit, tudíž když odcházejí, mívají celkem pěknou výbavu do začátků.

2.7.2 Poradenství a postpenitenciální péče

Dalším typem pomoci odcházejícím klientům je poradenství. Nejvíce bývá dítěti nápomocna kmenová teta, se kterou dítě mívá nejbližší vztah. Dále pomáhá sociální pracovnice i vedení dětského domova při hledání vhodného bydlení a výběru zaměstnání. To vše se děje ve spolupráci s orgánem sociálně – právní ochrany dětí (OSPOD). Dětem je zajišťována pomoc při řešení náročných životních situacích ještě následující dva roky po ukončení pobytu. O tuto službu mohou bývalí klienti požádat dobrovolně, pokud o ni mají zájem.

2.8 Možnosti bydlení po odchodu z DD

2.8.1 Startovací byty

Ačkoli se tento způsob ubytování zdá jako jedna z nejlepších možností, faktem zůstává, že je těchto bytů nedostatek. V současné době převyšuje poptávka nabídku.

Tento druh bydlení zprostředkovávají a podporují zejména občanská sdružení a neziskové organizace. V některých městech naší republiky poskytují tento typ bydlení magistráty měst. Náš dětský domov spolupracuje již mnoho let s Magistrátem města Hradec Králové.

Startovací byty jsou určeny zejména pro mladé lidi, kteří odcházejí z dětských domovů. Svým klientům slouží k překlenutí krizového období těsně po odchodu z DD. Nejsou určeny k trvalému bydlení.

Mají několik výhod oproti klasickému podnájmu. Tou první je zvýhodněné nájemné. Klient platí část nákladů na provoz, zbytek doplácí např. magistrát města nebo organizace, ve které je ubytovaný. Podmínky na včasné zaplacení nájmu nejsou tak přísné. Pokud se klient se splátkou opozdí, není vyhozen z bytu, ale nejprve upozorněn, mnohdy je mu nabídnuta možnost splátek.

Mladému člověku je nabídnuta možnost postavit se na vlastní nohy pod dohledem druhé osoby. Pro dítě z dětského domova je velmi těžké zvládnout nastalou

volnost. Většinu svého života prožilo v zařízení s nastaveným řádem a pravidly, která mu určovala, co má dělat a kdy to má dělat. S tímto a s jinými záležitostmi mu pomáhá průvodce. Jde o člověka, který funguje při startovacích bytech jako poradce a podpora na cestě k samostatnosti.

2.8.2 Ubytovna

Tato zařízení slouží výhradně k ubytování. Proto nelze očekávat nějaké rady či pomoc od osoby k tomu pověřené, jelikož žádná taková není. Mladý člověk se musí postavit na vlastní nohy a o své záležitosti se postarat sám.

Ceny za ubytování se liší. Záleží na městě, kde se ubytovna nachází a na poskytovaném komfortu. Pokoje mohou být jedno i vícelůžkové. Není výjimkou, že sociální zařízení může být společné pro více pokojů.

Život zde ale není úplně svobodný. Podmínkou je plnění tzv. provozního nebo ubytovacího řádu, který se musí dodržovat. Při jeho vážném porušení či při neplacení nájemného v řádném termínu může být ubytování ihned ukončeno.

2.8.3 Nájem, podnájem

Mezi nájmem a podnájemem je určitý právní rozdíl. Nájem vzniká, pronajímá-li vlastník bytu (pronajímatel) svůj byt nebo jeho část jiné osobě (nájemci). Podnájem je dočasným bydlením v bytu, který má někdo jiný v nájmu, což znamená, že má nájemní smlouvu s přímým vlastníkem a momentálně jej nepotřebuje. Nájemce bytu, který chce přenechat byt nebo jeho část do podnájmu, k tomu musí mít písemný souhlas majitele bytu. Tento typ bydlení je vhodný pro mladé lidi, kteří mají dostatek finančních prostředků.

Vlastní byt, ve kterém může člověk, který odešel z dětského domova, bydlet sám v soukromí, může být velkým plusem, zároveň však i velkou zkouškou vlastní osobnosti člověka. Zde za sebe zodpovídá a jedná sám. Nemůže očekávat radu ani pomoc. Musí se umět postarat sám o sebe i o domácnost. Musí umět vycházet s určitým rozpočtem. Pokud tomu tak není, následky mohou být nevratné. Za neplacení nájemného může dojít k okamžitému vystěhování.

Některé byty mohou být vybavené, čímž odpadá starost s nakupováním nábytku a zařízení. V případě bytu bez vybavení musí mladý dospělý počítat předem s výdaji, které musí do vybavení vložit. Ne každý klient odcházející z dětského domova si toto může dovolit.

2.8.4 Dům na půli cesty

Domy na půli cesty poskytují pobytové služby na přechodnou dobu pro osoby do 26 let věku, které po dosažení zletilosti opouštějí školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, popřípadě pro osoby z jiných zařízení pro péči o děti a mládež. Služba obsahuje tyto činnosti: poskytnutí ubytování, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, terapeutické činnosti a pomoc při prosazování práv a zájmů. Služba se poskytuje za úplatu (Zákon č. 108/2006, § 23).

Do domů na půli cesty jsou přijímány jak muži, tak ženy. Klienty se mohou stát i nastávající matky, matky s dětmi, manželské páry i s dětmi.

Posláním těchto zařízení je pomoc mladistvým ve věku od 18 do 26 let v tíživé životní situaci. Toto řešení je vhodné i v tom případě, kdy se mladý člověk necítí dostatečně samostatný a rád by využíval pravidelnou pomoc a radu dospělých. Domovy poskytují materiální, sociální a právní podporu.

Materiální podpora

Domy na půli cesty nabízí svým klientům ubytování za úhradu. Úhrada i úroveň ubytování se různí podle zařízení. Někde jsou k dispozici jednolůžkové a jinde dvoulůžkové pokoje. Jejich vybavení odpovídá základním potřebám člověka. Kuchyňka může být společná pro více pokojů nebo mohou být jednotlivé pokoje vybaveny vařičem, lednicí a kuchyňskou linkou. Sociální zařízení bývá společné pro více pokojů. Součástí domů na půli cesty jsou společné prostory, které bývají vybaveny televizí či knihovnou.

Sociální podpora

V každém z těchto zařízení je průvodce, který věnuje individuální péči každému klientovi. Základem bývá nácvik psychosociálních dovedností. Většinou jsou do jejich péče zahrnuty i denní aktivity – pracovní terapie a sociální poradenství. Zároveň pracují na tom, jak zvýšit předpoklady pro úspěšné získání zaměstnání a příprava na bydlení po odchodu z domu na půli cesty.

Právní podpora

Průvodce taktéž pomáhá klientovi s hledáním zaměstnání i při jednání na úřadech. Klienti se učí znát svá práva a povinnosti. Jsou vedeni k osvojení znalostí v oblasti sociální sítě, systému pomoci a podpory.

2.8.5 Azylový dům

Azylový dům je zařízení, které je určeno osobám, jež nemají přístřeší a které se ocitly v nouzi či obtížné životní situaci. Pobytové služby jsou poskytovány na přechodnou dobu a jsou poskytovány za úhradu.

Pobyt v azylovém domě je řízen vnitřním řádem. Člověk, který je zde ubytován musí tento řád respektovat a dodržovat. Z tohoto důvodu není azylový dům ideální pro uspokojování lidských potřeb, jako jsou volnost a soukromí (Zákon č. 108/2006 Sb., §23).

Tyto domovy poskytují materiální, právní, vzdělávací podporu.

Materiální podpora

Klienti jsou ubytováni ve vybavených pokojích, kde sociální zařízení bývá společné pro více osob. K využití je společenská místnost či venkovní prostory (hřiště, zahrada). Vybavení se liší zařízení od zařízení.

Právní a sociální podpora

Klientům je zde nabízena pomoc při vyřizování sociálních dávek, dokladů, zajištění zaměstnání. Pokud je to nutné, v některých zařízeních je nabízena i psychologická pomoc.

Pracovní a vzdělávací činnosti

V nabídce některých azylových domů mají klienti možnost účastnit se pracovní terapie a zajišťují i rekvalifikační kurzy.

2.8.6 Návrat do vlastní rodiny

V dětských domovech se ocitají děti z několika důvodů, v nichž pokaždé hraje hlavní roli špatné zacházení s dítětem, bídné sociální podmínky nebo z důvodu syndromu CAN. Z těchto důvodů je často nepřipustné, aby se dítě do rodiny vrátilo. Některé aspekty mohou rodiče během pobytu dítěte v dětském domově změnit. Po dovršení osmnáctého roku se mladý dospělý sám rozhoduje, zda se chce vrátit do biologické či příbuzenské rodiny. Musím říci ze svých zkušeností v dětském domově, že tato situace, kdy se dítě rozhodlo vrátit do své biologické rodiny, stala pouze ojediněle.

Většinou opět zapadly do struktury problematické rodiny. Výhodou tohoto bydlení je pocit rodinného zázemí. Nevýhodou naopak může být snížená potřeba osamostatnit se a postavit se na vlastní nohy. Bydlení ve vlastní rodině nelze nijak zobecňovat. Každá rodina se něčím liší, je něčím specifická, ať už je to v přístupu k životu, ve zvycích či v chodu domácnosti.

Podle Koluchové, děti, které si v domově osvojily určitou hierarchii hodnot, jsou po návratu do své rodiny nespokojené, což může mít za následek navázání předčasných a neuvážených partnerských vztahů (Koluchová, 1992, s. 38).

3 Praktická část

3.1 Výzkumné šetření

3.1.1 Cíl výzkumného šetření

Cílem mého výzkumného šetření je zmapovat, jakým způsobem dětský domov připravuje své dospívající klienty na odchod ze zařízení, jaká jsou očekávání klientů domova ohledně vstupu do samostatného života. Dále provést srovnání v oblasti přechodu do běžného života mezi dětmi, které se připravují na odchod z DD se zkušenostmi těch, kteří již domov opustili.

Pro výzkum jsem si stanovila dílčí cíle. Jedním z cílů, je popsát, jakým způsobem dětský domov podporuje své klienty v oblasti přechodu do běžného života a zda se jim snaží tento krok ulehčit.

Dalším cílem je zjistit, jaké mají mladí klienti představy, týkající se budoucího života po odchodu ze zařízení.

Třetím cílem je provést reflexi u vybraných klientů ve vztahu k optimalizaci podpory klientů v oblasti přechodu do běžného života s klienty, kteří DD opustili během uplynulých pěti let.

3.1.2 Metodologie výzkumné části

Z metodologického hlediska výzkumného šetření jsem využila dotazníkovou metodu. Tento typ dotazování jsem užila z toho důvodu, že jsem neměla možnost být se všemi dotazovanými osobně.

Dotazník je způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí.

Dotazník obsahuje 15 otázek, z toho 2 jsou pouze pro bývalé klienty DD. První, nečíslovaná otázka, je rozřazovací. Dotazník byl rozčleněn na tři okruhy dle výzkumných otázek.

V dotazníku byly použity 3 otázky otevřené, 2 polouzavřené a 10 otázek uzavřených, mezi nimiž se objevily otázky dichotomické, trichotomické, škálové, výčtové a výběrové.

3.1.2.1 Typy otázek

Dichotomické a trichotomické otázky - Tyto otázky umožňují pouze odpovědi **ano/ne**,

respektive **ano/ne/nevím**.

Škálové otázky - Škálové otázky jsou nejvhodnějším nástrojem pro měření názorů a postojů. Odpovědi lze jednoduše kvantifikovat a následně statisticky analyzovat. Na škále pořadí seřazuje respondent jednotlivé předměty podle svých preferencí.

Výčtové otázky - Takovéto otázky nabízí možnost výběru několika nabízených alternativ zároveň.

Výběrové otázky - U těchto otázek je možnost výběru **jedné** z nabízených alternativ. [cit. 2011]

3.1.3 Charakteristika výzkumného vzorku

Výzkumný soubor tvořilo 21 respondentů, kteří byli vybráni podle určitých kritérií, které jsem si předem stanovila.

Jedním kritériem byla podmínka, že respondent musí být starší 15 let a musí se připravovat na své budoucí povolání na střední škole či učilišti. Tuto podmínku v současné době v dětském domově splňuje 10 dětí. Jsou to dva chlapci a 8 dívek.

Dalším kritériem byla podmínka, že respondent byl umístěn v našem zařízení a to opustil během posledních 5 let. Tuto podmínku splnilo 14 mladých dospělých, dotazníkového šetření se však zúčastnilo pouze 11 z nich, z toho 1 chlapec a 10 dívek, což je 78,6 % z celkového počtu bývalých klientů DD, kteří daná kritéria splňovali.

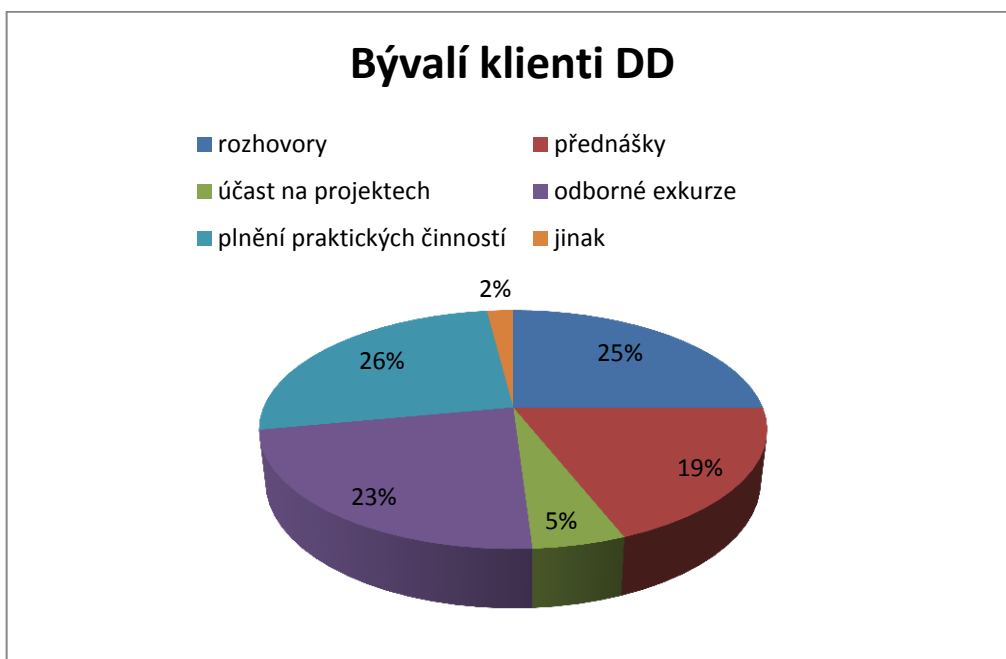
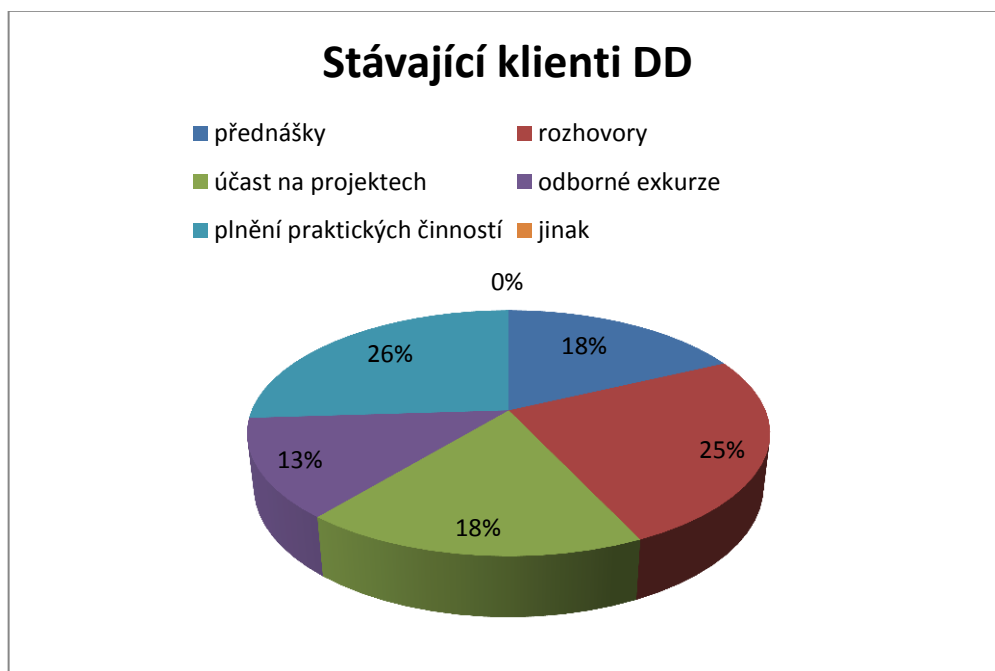
3.1.4 Průběh realizace výzkumné části

Dotazníkové šetření probíhalo ve dnech 25. 6. 2014 – 27. 6. 2014.

3.1.5 Vyhodnocení výzkumných otázek

Otázka č. 1: Jakým způsobem Tě v DD připravují/ připravovali na samostatný život?

Graf č. 1 – Způsob přípravy na samostatný život.

V otázce, jak DD připravuje své klienty na samostatný život, nejčastěji uvádějí, vedením k plnění praktických dovedností. Každé dítě v domově má zodpovědnost za svou službu, kterou každý den vykonává (práce a úklid v kuchyni, úklid koupelny a toalet, úklid obývacího pokoje, praní či žehlení ošacení atd.). Tyto služby se točí, tudíž má každý po měsíci jinou práci dle rozpisu. Každou neděli, ve svátky, o prázdninách si děti společně s vychovatelkou připravují snídaně, obědy, večeře samostatně na bytech, čímž se děti učí samostatnosti při vaření a pečení. Starší děti pracují v kuchyni samostatně, obrátí se na vychovatelku jen v případě, pokud potřebují s něčím poradit. Tyto činnosti učí děti hospodařit v domácnosti a postarat se o sebe co se týká stravování. Jelikož tyto činnosti vykonávají děti v DD každodenně, měly by je mít dostatečně osvojené. Na druhém místě uvádějí současní i bývalí klienti rozhovory a to především se svojí vychovatelkou na bytě, s ředitelem, psychologem či sociální pracovníci DD. S klienty se často hovoří o tématech budoucího bydlení, zaměstnání, o jejich představách, které jsou často dosti zkreslené. Úkolem zaměstnanců je snažit se děti správně nasměrovat, učit je stanovovat si reálné cíle a ukázat jim reálné možnosti, které v budoucnu mají. Klienti, zvláště ti, kterým se blíží odchod z domova, často sami chodí za svou vychovatelkou a povídají si o pocitech, které v nich odchod vyvolává, vyptávají se na potřebné informace (placení nájmu, placení složenek, kam na který úřad...). Nevěří si a přiznávají, že mají z osamostatnění strach. Na druhé straně jsou i tací, kteří do poslední chvíle nic neřeší, myslí si, že za ně vše obstarají druzí a tvrdí: “Ono se to nějak zvládne.“ Dále současní klienti uvádějí projekty a přednášky. Projekty probíhají formou víkendových pobytů mimo domov např. na horách, kde převážně vedení (ředitel, zástupce) popřípadě externí pracovník s dětmi probírá témata, která jsou potřebná pro osamostatnění klientů. Jako např. jakým způsobem si hledat zaměstnání, návštěvy veškerých úřadů, vyplňování formulářů, rizika půjček, uzavírání smluv apod. Bývalí klienti upřednostňují odborné exkurze před projekty a přednáškami. Uvádí, že pro ně bylo přínosnější obejít si různé úřady a zjistit, jak to tam chodí – Úřad práce, pošta, sociální odbor, spořitelna. Tvrdí, že si později nepřipadali tak ztracení, když v minulosti tyto exkurze absolvovali.

Otázka č. 2: Jsou/ byly pro Tebe informace získané v DD dostačující?

Stávající klienti: Odpověď ANO – 8 klientů = 80%, NEVÍM - 2 klienti = 20%

Bývalí klienti: Odpověď ANO – 10 klientů = 91%, NE – 1 klient = 9%

.Na otázku zda jsou informace, které získali klienti v DD dostačující, odpověděla většina současných klientů, že ano, dva klienti uvádí, že neví, nedokáží posoudit, uvidí, až budou v té situaci. Z bývalých klientů většina uvedla, že si s informacemi získanými v DD vystačila, jednomu chlapci se však nedostávalo praktických dovedností.

**Otázka č. 3: Pokud jsi odpověděl/a ne, doplň informace, které Ti chyběly?
V opačném případě věnuj pozornost otázce č. 4.**

Jednomu chlapci se nedostávalo praktických dovedností a to konkrétně vaření. Sice se za pobytu v domově podílel na vaření obědů, ale vždy mu s tím někdo pomáhal, když ne vychovatelka, tak některý ze spolubydlících, jinak vaření příliš nevyhledával. Po odchodu z DD se živil především studenou stravou či vařením polotovarů. Dnes, kdyby se to dalo vrátit, podotýká, že by v kuchyni trávil více času a nenechával by za sebe vařit druhé.

Otázka č. 4 : Máš/ měl jsi dostatek informací, kde hledat nabídku zaměstnání po odchodu z DD?

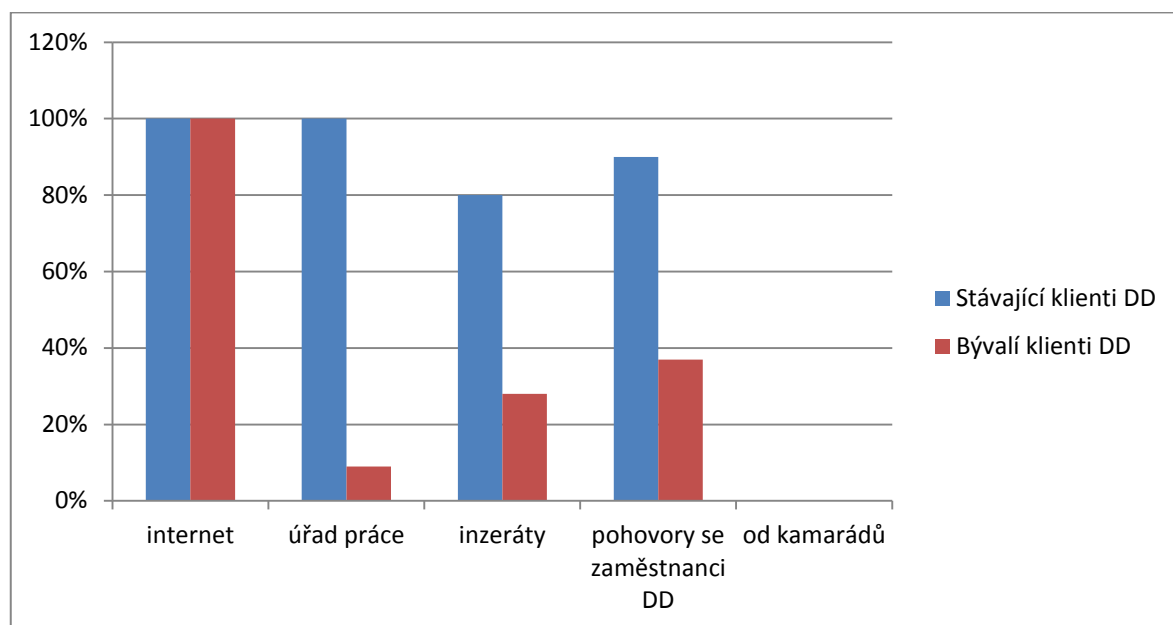
Stávající klienti: Odpověď ANO – 7 klientů = 75%, NE – 3 klienti = 25%

Bývalí klienti: všichni odpověděli ANO – 11 klientů = 100%

Převážná většina klientů měla dostatek informací, kde hledat nabídku zaměstnání. Ředitel zařízení a vychovatelky s dětmi, které se připravují na odchod, hovoří ohledně hledání zaměstnání, radí jim, jaké jsou možnosti. Klienti absolvují i exkurzi na úřadě práce, kde je jim vysvětlen postup, jak se zaevidovat, kde hledat nabídku práce, vyplnění formulářů. Někteří však zauímají velmi laxní postoj, pohovory či exkurze jim jsou lhostejné (nic jim nedávají), počítají spíše s tím, že si najdou nějakou brigádu nebo práci na černo.

Otázka č. 5 : Pokud ano, napiš, kde hledáš informace týkající se zaměstnání.

Graf č. 2 – Kde hledat informace o pracovních místech?

Stávající i bývalí klienti dle dotazníku upřednostňují k hledání zaměstnání internetové zdroje. Stávající klienti by spíše využili nabídky úřadu práce, kdežto bývalí klienti mají lepší zkušenosti s inzeráty. Obě skupiny se při hledání zaměstnání obrací na zaměstnance dětského domova.

Otázka č. 6 : Máš/ měl jsi informace, kde hledat bydlení po odchodu z DD?

Stávající klienti: všichni respondenti odpověděli ANO – 100%

Bývalí klienti: všichni respondenti odpověděli ANO – 100%

Všichni klienti vědí, jaké jsou možnosti, co se týká bydlení. Nejčastěji využívají byty zvláštního určení s pečovatelskou službou v Harmonii, pokud si včas zažádají a je jim vyhověno, jelikož zde není výše nájmu až tak vysoká. Dva z bývalých klientů využili

Dům na půli cesty, kde je jim poskytnuta i poradenská pomoc, což dospívající klienti v těžké situaci osamostatňování ocení.

Otázka č. 7 : Pomáhá/pomáhal Ti někdo ze zaměstnanců DD s hledáním bydlení?

Stávající klienti: odpověď ANO – 6 klientů = 55%, NE – 4 klienti = 45%

Bývalí klienti: odpověď ANO – 5 klientů = 45,5%, NE – 6 klientů = 54,5%

Přibližně polovině stávajících klientů pomáhá s hledáním bydlení ředitel zařízení. Většina těchto klientů měla možnost ubytování v bytech zvláštního určení s pečovatelskou službou v Harmonii v Hradci Králové, jelikož DD spolupracuje s magistrátem města v Hradci Králové. Jde o byty, které město poskytuje jedincům v obtížné životní situaci. Takových bytů není mnoho, proto klienti DD musí včas o byt požádat. Zatím všem klientům, kteří o byt požádali, bylo vyhověno. Dětský domov těmto klientům předplatí první nájem, čímž jim pomůže v obtížných začátcích. Poté už musí vynaložit své úsilí a nájem platit ze svých příjmů. Většinou se nájemníci vejdou do 3000 Kč i s energiemi. Další typ bydlení, který pomohl DD některým klientům zprostředkovat, byl dům na půli cesty. Výhodou tohoto typu bydlení je, že je klientům po ruce pracovník, který jim pomáhá s nalezením vhodného zaměstnání a vlastního bydlení. Toto řešení je navíc vhodné v případě, že se mladý člověk necítí dostatečně samostatný a rád by využil pravidelnou pomoc a radu dospělých. Klienti, kteří uvedli, že jim DD nepomohl při hledání bydlení, měli v převážné většině dlouhodobý partnerský vztah, tudíž se nastěhovali k partnerovi nebo sháněli společně podnájem.

Otázka č. 8 : Znáš výši životního minima?

Stávající klienti: odpověď ANO – 5 klientů = 50%, NE – 5 klientů = 50%

Bývalí klienti: odpověď ANO – 7 klientů = 63,6%, NE – 4 klienti = 36,6%

Polovina stávajících klientů a sedm z jedenácti bývalých klientů mají přehled o výši životního minima. Dva bývalí klienti uvádí, že se s touto částkou setkali na úřadu práce, když jim byly vypočítávány sociální dávky. Ostatní klienti o jeho výši nemají přehled.

Otázka č. 9 : Znáš výši průměrného platu občana České republiky?

Stávající klienti: odpověď ANO - 1 klient = 10%, NE – 9 klientů = 90%

Bývalí klienti: odpověď ANO – 7 klientů = 63,6%, NE – 4 klientů = 36,4%

Výši průměrného platu občana v ČR nezná ze stávajících klientů téměř nikdo. Co se týká bývalých klientů, mají přece jen větší přehled. Více jak polovina z nich, uvádí správnou výši průměrného platu. Tyto zkušenosti mají, jelikož jsou zaměstnaní a pobírají mzdu, musí platit nájem, nakupovat si potraviny, ošacení...Mají porovnání, kde si mohou kolik peněz vydělat, což se odvíjí i od dosaženého vzdělání. Stávající klienti zatím takové starosti nemají, vše jim poskytuje dětský domov, tak ani nemají potřebu, se takovými informacemi zabývat.

Otázka č. 10 : Seřad' podle důležitosti, jak rozdělíš peníze z výplaty?

(výdaje na bydlení, potraviny, zábava, drogerie a léky, ošacení, jiné – doplň)

Obr. č. 3 - Rozdělení peněz z výplaty

Stávající klienti	
výdaje na bydlení	1
potraviny	2
ošacení	3
zábava	4
drogerie, léky	5
jiné	6

Bývalí – 9 klientů	
výdaje na bydlení	1
potraviny	2
ošacení	3
drogerie, léky	4
zábava	5

2 dívky	
výdaje na bydlení	1
výdaje na dítě	2
potraviny	3
ošacení	4
drogerie, léky	5
zábava	6

Klienti dle výzkumu vědí, jak správně rozdělit peníze z výplaty. Uvědomují si, že je nutné nejprve zaplatit výdaje na bydlení a až poté ostatní věci. V rozdělení peněz na chod domácnosti mají tedy stávající klienti stejné priority jako bývalí klienti. Bývalé klientky, které mají již malé děti, zařadily do tabulky i výdaje na dítě a posunuly je na druhé místo v pořadí. U stávajících klientů je tato otázka prozatím hypotetická, jelikož si ještě nevydělávají. Odpovědi však uvádí s rozmyslem, ale jaká bude skutečnost, se teprve uvidí.

Otázka č. 11 : Znáš rizika půjček? Pokud ano, uveď, jaké to jsou?

Rizik půjček jsou si všichni respondenti dle dotazníku vědomi. Stávající klienti uvádějí jako rizika dluhy a následné exekuce. Bývalí klienti uvádějí vysoké úroky,

neplacení splátek a následnou ztrátu zaměstnání. Na toto téma se s klienty v domově také často hovoří, konají se přednášky či projekty, aby měli přehled, co může v případě nevhodných půjček následovat a nenechat se zlákat na první pohled velmi výhodnými nabídkami. Děti z dětských domovů jsou velmi rizikovou skupinou, co se týká půjček, jelikož jsou důvěřiví, nemají velký přehled ohledně financí a snadno se nechají nalákat, jelikož Ti co půjčky nabízí, dokáží být velmi přesvědčiví. Mladí klienti mají vidinu získat za krátkou dobu větší množství peněz a už si nedokáží spočítat, jak to pro ně bude nevýhodné, čímž se ocitají v začarovaném kruhu.

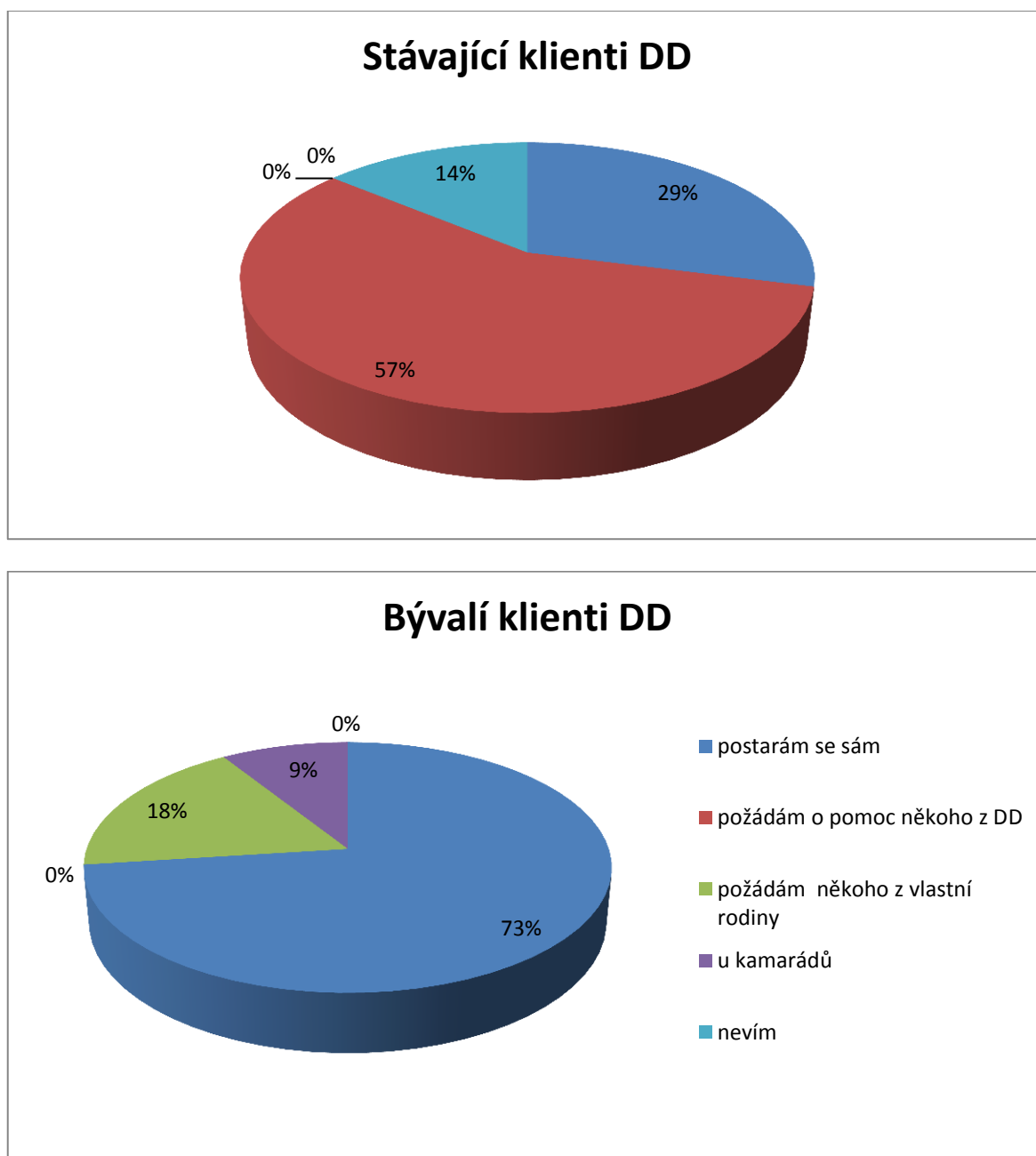
Otázka č. 12: Víš, jaké problémy mohou nastat, pokud nebudeš mít práci? Pokud ano, uveď, jaké to jsou.

Všichni respondenti si jsou vědomi rizik při ztrátě zaměstnání. Stávající klienti jako problémy uvádějí – nedostatek peněz, dluhy, půjčky, ztráta bydlení. Bývalí klienti uvádějí – ztráta jistoty, dluhy, ztráta partnera, bydlení. Dívky, které mají děti, dokonce uvádějí, že kdyby se dostaly do špatné sociální situace a byly bez partnera, mohly by jim být děti odebrány. Jeden z chlapců uvádí, že dokud bydlel s matkou a jejím přítelem, tak pocítil na vlastní kůži, jaké to je, když rodiče nevydělávají – časté stěhování z důvodu neplacení nájemného, kolikrát nebylo ani co k jídlu, zima, není o co stát. Více bývalých klientů se shoduje na tom, že není podstatné, jakou profesi budou vykonávat, důležité pro ně je, uživit se.

Otázka č. 13 : Kde bys hledal pomoc, pokud nastane situace, že přijdeš o práci?

- a) Postarám se sám
- b) Požádám o pomoc někoho z DD
- c) Požádám někoho z vlastní rodiny
- d) U kamarádů
- e) Nevím

Graf č. 4 – Kde hledat pomoc při ztrátě zaměstnání.

Při ztrátě zaměstnání by 4 ze stávajících klientů žádali o pomoc zaměstnance v DD, 3 by hledali pomoc mezi kamarády, 1 nevěděl, co by si počal, ale nikdo by se neobrátil v případě potíží na vlastní rodinu. Bývalí klienti by nejvíce spoléhali sami na sebe, 2 by požádali o pomoc vlastní rodinu a 1 by hledal pomoc u kamaráda.

Otázky pouze pro bývalé klienty DD.

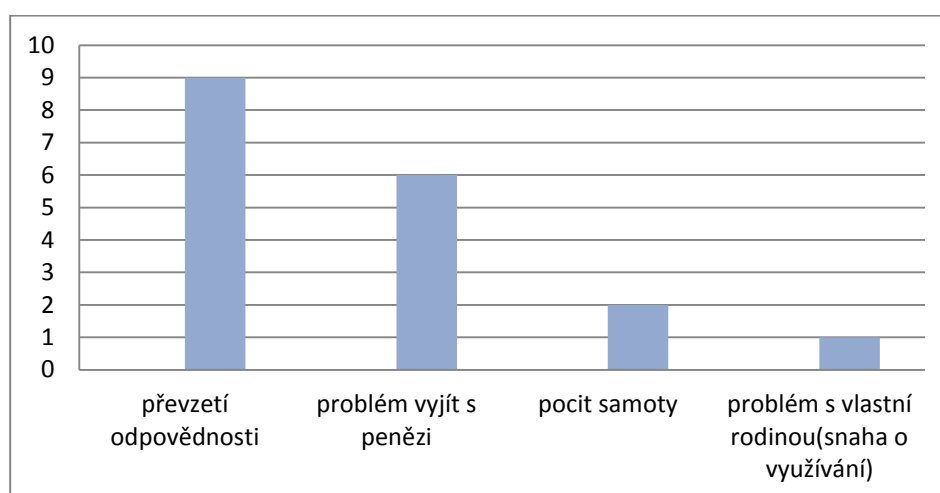
Otázka č. 14 : Jak ses podílel/a na hledání práce a bydlení Ty sám/a?

5 dívek se přestěhovalo k příteli – 45,5%

6 respondentů využilo pomoci DD – 54,5%

Otázka č. 15 : S čím si měl/a největší problémy po odchodu z DD? Prosím, rozepiš se.

Graf č. 5 – Největší problémy po odchodu z DD.

9 respondentů uvádí, že největší problémy měli s pocitem převzetí zodpovědnosti sami za sebe – **63,3**. **6** uvádí problém vyjít s penězi – **45,5%**. **2** uvádějí pocit samoty – **18,2%**. **1** uvádí problém s vlastní rodinou (využívání) – **9,1%**.

Odpovědi některých respondentů:

Byla jsem na vše sama, už nebyl, kdo by mi poradil a vedl mě správným směrem. Tehdy mi došlo, co znamená postavit se na vlastní nohy.

Největší problém byl zvládnout veškerou zodpovědnost a volnost, kterou máte po odchodu. Myslím například doklady a bydlení. Navíc se musíte naučit hospodařit s penězi. Pro mě osobně byl největší problém zvládnout sebe sama, protože jste nemohli nic a najednou můžete všechno. Jen nevidíte následky a zjistíte, že to za vás nikdo jiný

nevyřeší. Jak to vysvětlit nejlépe? Asi chybami se člověk učí a v DD nemáte moc velký prostor, takže hurá do boje a je na každém, co si z toho vezme.

Největší problémy mi dělalo vyjít s penězi. V DD byl člověk zvyklý na veškerý komfort od stravy přes ošacení, tak i poskytování léků v případě nemoci. Kapesné většinou utrácel za své potřeby (cigarety, sladkosti). Po opuštění DD bylo těžké rozdělit peníze z výplaty, abych vyšla na celý měsíc. Prioritou bylo zaplatit nájemné a celkově se uskromnit. Dále bylo náročné uvědomit si, že už zde není nikdo, kdo by za mě řešil případné problémy, že se musím spolehnout sama na sebe a převzít za sebe odpovědnost.

3.1.6 Závěr dotazníkového šetření

V této kapitole bych chtěla shrnout výsledky výzkumu a jeho závěry. Cílem dotazníkového šetření bylo zmapovat, jakým způsobem probíhá příprava dospívajících klientů na odchod z DD, jaké jsou jejich očekávání, co se týká vstupu do samostatného života. Provést srovnání očekávání klientů DD v oblasti přechodu do běžného života ve vztahu se zkušenostmi bývalých klientů DD.

Výzkumné šetření bylo rozděleno do třech dílčích cílů. První popisuje způsob podpory klientů realizované v DD. Klientům dle dotazníku převážně dostačují informace potřebné k odchodu z DD, které jim pracovníci domova poskytnou. Nejčastěji klienti uvádějí, že je DD připravuje na osamostatnění vedením k plnění praktických dovedností formou rozhovorů a to především se svou kmenovou vychovatelkou, ředitelem zařízení a sociální pracovníci a dále projekty a přednáškami. Informace, kde hledat zaměstnání mají klienti dostačující, využili by především internetových zdrojů, stávající klienti spíše nabídky na úřadu práce, kdežto bývalí klienti dávají přednost inzerátům. Jsou i sami schopni si další zdroje informací dohledat. Co se týká otázky bydlení, mají klienti též dostatek informací. Polovině klientů s hledáním pomáhal dětský domov. Využili především bydlení v bytech zvláštního určení s pečovatelskou službou, kde výše nájemného není až tak vysoká, či domu na půli cesty, kde je výhodou pracovník, který je mladým klientům v obtížných situacích

po ruce, poskytuje jim poradenskou pomoc a především i pomoc s hledáním bydlení. Ostatní klienti měli trvalý partnerský vztah, tudíž využili bydlení s partnerem.

Druhým cílem bylo zmapovat, jaké mají děti představy o budoucím životě. Své budoucí příjmy dokážou rozumně rozdělit, vědí, co je důležité zaplatit nejdříve, zatím však pouze teoreticky. Bývalé klientky, které již mají děti, uvedly ve výzkumu i výdaje na dítě a zařadily tuto položku na druhé místo hned po výdajích za bydlení. Jsou si též vědomy toho, jaká mohou nastat rizika ve světě financí. V případě půjček jako rizika uvádí dluhy a následné exekuce, bývalí klienti uvádějí vysoké úroky, ztrátu zaměstnání a partnera. Pokud by nastala situace ztráty zaměstnání, někteří klienti by neváhali obrátit se o pomoc na dětský domov, jiní by hledali pomoc u kamarádů, ale žádný z klientů by se neobrátil o pomoc na vlastní rodinu. Bývalí klienti, jelikož mají více zkušeností, by spoléhali především sami na sebe, někteří by naopak hledali podporu u vlastní rodiny.

Třetím cílem bylo provést reflexi ve vztahu k optimalizaci podpory klientů v oblasti přechodu do běžného života. Z dotazníků vyplývá, že bývalí klienti měli největší problém s převzetím odpovědnosti sami za sebe a trápil je pocit samoty, cítili se osamocení. Chybí jim sociální opora. V domově byli zvyklí, pokud nastal nějaký problém, že je za ně vždy někdo řešil, přebíral za ně odpovědnost. Dále velice často uvádí problém hospodaření s financemi. Jelikož byli zvyklí na veškerý komfort, který se jim v domově dostával, z kapesného si kupovali jen věci pro vlastní potřebu (především cigarety, sladkosti), měli pak přirozeně problém vyjít s výplatou celý měsíc, natož si dopřát takový standart, na který byli zvyklí. Co se týká bydlení, dívky, které byly v trvalém partnerském vztahu, řešily tuto otázku společně s partnerem. Jelikož měly v partnerovi oporu, bylo pro ně hledání alespoň o něco jednodušší a nebyly na vše samy. Ostatním pomáhal s hledáním bydlení dětský domov. Tito klienti využili především nabídky startovacích bytů či domu na půli cesty.

Z výzkumu tedy vyplývá, že děti, které z domova odcházejí, mají dostatek informací, co se týká bydlení, zaměstnání, znají rizika půjček, vědí, jak správně rozdělit peníze z výplaty. Mohlo by se zdát, že by pro ně osamostatnění neměl být až tak velký problém, jelikož mají dostatek potřebných informací a v případě potřeby vědí, na koho se mají obrátit. Z rozhovoru s kmenovou vychovatelkou, která má mladé klienty připravující se na odchod na starosti, však vyplývá, že realita je poněkud jiná. Klienti

sice informace v domově dostávají, konají se přednášky, víkendové projekty, vychovatelky se snaží vést děti k samostatnosti, zodpovědnosti za své chování, to vše ale nestačí. Od mladých klientů často slyšíte, jak se nemohou dočkat, až budou plnoletí, z domova odejdou a budou svobodní. Těší se na to, až jim nebude nikdo nic zakazovat, nebude je omezovat, budou si zkrátka moci dělat, co budou chtít a hlavně, kdy budou chtít, jelikož v dětském domově podléhají stále nějakému řádu a pravidlům. A právě řád, na který byli klienti zvyklí, jim v budoucnu často chybí. Nedokáží si zorganizovat svůj volný čas, nevědí, jak s ním naložit, mají problémy s každodenním ranním vstáváním do zaměstnání, což bývá důvodem, že o svou práci mnohdy přijdou.

Jedním z největších problémů je dle vychovatelky hospodaření s financemi, což vyplývá i z výzkumu. Stávající klienti mají mezery ve vědomostech v oblasti financí. Tápou v aktuálních cenách potravin a energií. Za pobytu v domově jde rozpočet a financování mimo ně, nemusí se o nic starat, vše za ně obstarají druzí. Bohužel ani potraviny si sami nenakupují, vše dostávají centrálně. Na tuto oblast by se měl DD více zaměřit.

Kniha Hympla, Cechla (2013) uvádí výpovědi dospělých, kteří opustili po dosažení zletilosti dětské domovy a museli se postavit na vlastní nohy. Většina jich uvádí jako velký problém, se kterým se potýkali, hospodaření s financemi. Často své peníze utratili za pár dní a pak neměli co jíst. Nevěděli, kolik korun potřebují na měsíc. V domově byli materiálně zabezpečeni, nákupy obstarával personál domova, tudíž neměli prostor hospodařit s financemi. Po této stránce se výpovědi shodují s naším výzkumem. Dále uvádí jako důležité, mít dokončené vzdělání, než domov opustí. Pokud ukončí pobyt bezprostředně po dosažení zletilosti, aniž by měli dokončené vzdělání, často se stává, že skončí pouze se základním vzděláním. To pak negativně ovlivní jejich budoucí uplatnění na trhu práce.

I Kovařík (2004) který prováděl výzkum mezi dětskými domovy, poukazuje ve své knize na to, že velká část klientů opouští zařízení ihned po dosažení zletilosti, často s neukončeným vzděláním. Odcházejí do samostatného života velmi mladí, nezralí, nesamostatní, bez sociálních jistot a opory, konstatuje.

V dětském domově jsou klienti připravováni, na odchod z domova. Všichni pracovníci a vychovatelé se jim snaží tento nelehký krok usnadnit. Vedou děti především k samostatnosti, učí je praktickým dovednostem, aby si uměly např.

samostatně uvařit, upéct, vyprat, vyžehlit, učí je, jak vyplňovat různé formuláře, složenky apod. Snaží se je přesvědčit, že je důležité mít vzdělání, aby se uplatnili na trhu práce. V budoucnu jim ale chybí hlavně blízká osoba, která by jim pomohla překonávat nástrahy každodenního života.

4 Závěr práce a doporučení

Teoretickou část bakalářské práce jsem vypracovala za pomoci zákonů o ústavní péči a sociálních službách. Dále jsem využila citací z odborné literatury z oblasti pedagogiky, psychologie a sociologie. V práci jsou rozepsána témata související s předmětem.

V první kapitole jsou popsána zařízení pro výkon ústavní péče se zaměřením na dětský domov, jejich fungování a struktura. Dále jsou popsány osoby, které jsou zodpovědné za výchovu a přípravu klientů na samostatný život. Další kapitola je věnována osobnosti klienta dětského domova, jeho psycho-sociálním odlišnostem a projevům chování dětí umístěných v DD. Následuje kapitola, jak probíhá příprava klientů na odchod z dětského domova a příprava na samostatný život. Dále zmiňuji formy pomoci dětem odcházejícím ze zařízení od finanční a materiální pomoci po poradenské služby. V poslední kapitole teoretické části jsou podrobně popsány možnosti bydlení, kterých klienti po odchodu z domova mohou využít, rozdíly a služby, které poskytují.

Praktická část práce vyhodnocuje výsledky dotazníkového šetření, které jsem vedla se stávajícími klienty domova, kteří se připravují na odchod z DD a s bývalými klienty DD, kteří opustili dětský domov během posledních pěti let. Z šetření vyplývá, že dnes i v minulých letech jsou klienti DD dobře informováni o možnostech bydlení a zaměstnání po odchodu z DD, celkem obstojně zvládají péči o domácnost. Stávající klienti mají mezery ve vědomostech v oblasti financí a hospodaření s nimi.

Doporučení pro dětský domov

- Dětský domov by se měl více zaměřit na větší informovanost svých klientů o aktuálních cenách potravin a energií a to nejlépe praktickými zkušenostmi. Pro klienty by bylo užitečné, kdyby si mohli samostatně dělat nákupy na své byty, věděli by, jaký je rozpočet na rodinnou skupinu, což by je mohlo vést k lepšímu hospodaření s financemi. Pokud potraviny i drogerii dostávají centrálně, nikdo je nedonutí, aby se zamýšleli nad tím, kolik co stojí, dokud to sami nepoznají.
- Další účinnou formou, jak vzbudit vědomí hodnoty peněz je podporovat klienty v hledání brigád. Zde mohou získat jak pracovní návyky, tak i motivaci k šetření (nákup vlastního mobilního telefonu, ošacení atd.).

- Dále by měl dětský domov klienty více podporovat v zájmových aktivitách, aby po odchodu z DD touto činností zaplnily místo, kdy se vrátí domů a nikdo je nečeká.
- Velmi důležitá je podpora klientů v dalším vzdělávání, jelikož po opuštění domova, mají větší možnosti uplatnění na trhu práce a mohou tak oddálit proces osamostatnění. Za tu dobu více dozrají a mohou pak hledět na věc jinými očima. Pravdou zůstává, že děti v ústavních zařízeních dosahují obecně nižšího vzdělání než děti z běžných rodin, jak uvádí Kovařík ve své knize.
- V neposlední řadě je důležité, aby klienti věděli, že se mohou vždy obrátit na zaměstnance dětského domova v případě krizové situace a nikdo je neodmítne. Iniciativa však musí vycházet z jejich strany.

Svou prací jsem chtěla odpovědět na otázku, zda dětský domov opravdu dostatečně připravuje své dospívající klienty na samostatný život. Musím říci, že se všichni zaměstnanci velice snaží jim tento krok ulehčit. Pak už velmi záleží na osobnosti daného klienta. Jsou tací, kteří jak jsem výše popsala, nedokáží hospodařit s financemi, nejsou schopni vstát včas do práce, podléhají negativním vlivům okolního prostředí, zadluží se a stále se točí v bludném kruhu. Na druhé straně jsou ale Ti, kteří se opravdu snaží, poctivě a pravidelně vstávají do zaměstnání, kde navazují nové sociální vztahy a přátelství, vedou si domácnost dle svých možností. Ani stát těmto jedincům neposkytuje dostatečnou podporu. Pomoc sociálních pracovníků, kurátorů je často pouze formální. Pokud chce stát dosáhnout toho, aby začleňování mladých dospívajících opouštějících dětské domovy probíhalo co nejúspěšněji, měl by na ně dohlížet ještě několik let po ukončení ústavní výchovy.

Ze zahraničního výzkumu zabývajících se náhradní rodinnou péčí, provedeného ve Velké Británii, Slovensku, Polsku a Dánsku vyplývá: ve Velké Británii (Anglii, Walesu) a Irsku, mají děti odcházející z ústavní výchovy přiděleného osobního poradce, dále „plán cesty“, který obsahuje jeho krátkodobé i dlouhodobé cíle a je stanovena podpora, kterou místní orgán poskytne, aby mu mohl pomoci uskutečnit jeho životní šanci. Slovensko si klade za cíl předcházet nařizování ústavní výchovy, k čemuž má sloužit příprava a zavádění specifických programů zaměřených na sanaci rodin v různých životních situacích. V Polsku má klient opouštějící ústavní zařízení možnost

požádat o finanční podporu (příspěvek na vzdělání, osamostatnění či rozvoj), o podporu při hledání zaměstnání, či o podporu při hledání bydlení. V Dánsku je kladen velký důraz na mezioborovou spolupráci: orgány sociální péče spolupracují se školami a s policií, do spolupráce jsou zapojovány i lékaři, terapeuti, centra denní péče apod. Pro teenagery do 18 let, případně pro mladé lidi od 19 do 23 let, kteří nemohou či nechtějí nadále bydlet s biologickou rodinou, nabízí systém různé formy samostatného bydlení (pronájem na ubytovně, pokoje u pěstounů apod.), kde je zajištěna podpora a dohled tzv. mentora. Tímto jsem se snažila nastínit, jak podporuje stát mladé klienty opouštějící náhradní rodinnou péči v zahraničí. (Novák, 2011)

Mladí klienti opouštějící dětský domov opravdu nemají jednoduchý start do samostatného života. Ústavní výchova jim zajišťovala plný hmotný servis, podporu v jejich profesní přípravě, ale i trávení volného času a zejména jistý okruh stálých sociálních kontaktů. Není divu, že ukončení ústavní výchovy je pro všechny tyto klienty značně náročné. Vždyť i děti vyrůstající v rodinách mívají problémy se zvládnutím zodpovědnosti, samostatnosti, ale oproti ústavním dětem mají to štěstí, že mají po boku své rodiče, kteří se za ně v nelehkých chvílích a obtížných životních situacích mohou postavit.

5 Seznam použitých informačních zdrojů

FOLDA, Jan. 2009. Systém náhradní péče o děti a mladistvé a následné péče o mladé lidi odcházející z náhradní péče v České republice. 1. vyd. Praha: Sdružení SOS dětských vesniček. 60 s. ISBN 978-80-254-4799-4.

HELUS, Zdeněk. 2004. Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče. 1. vyd. Praha: Portál. 232 s. ISBN 80-7178-888-0.

HYMPL, Josef a CECHL, Pavel. 2013. *Hejno bílých vran, aneb Když opustíte děcák*. Praha: Maxdorf. 104 s. ISBN 978-80-7345-371-8.

JÁNSKÝ, Pavel. 2004. *Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus. 169 s. ISBN 80-7041-114-7.

KUBÍČKOVÁ, Hana. 2011. *Dítě – Rodina – Instituce aneb Jak neztratit budoucnost*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita. 117 s. ISBN 978-80-7464-017-9.

KOLUCHOVÁ, Jarmila. 1992. *Psychický vývoj dětí v pěstounské péči*. 1. vyd. Praha: MPSV. 139 s. ISBN 80-85529-01-7.

NOVÁK, Ondřej, PALEČEK, Jan, ŠMÍDOVÁ, Olga, VYSKOČIL, Filip, ZUMAN, Jakub, BUBLEOVÁ, Věduna. 2011. *Náhradní péče o děti v Dánsku, v Anglii a Walesu, na Slovensku a v Polsku*. 1. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, o.s. 264 s. ISBN 978-80-87455-15-9.

PEŠATOVÁ, Ilona. *Sociálně patologické jevy u dětí školního věku*. 1. vyd. Liberec: TUL. 361 s. ISBN 978-80-7372-291-3.

PIPEKOVÁ, Jarmila (ed.). 2006. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 2. vyd. Brno: Paido. 404 s. ISBN 80-7315-120-0.

ŠKOVIERA, Albín. 2007. *Dilemata náhradní výchovy*. 1. vyd. Praha: Portál. 144 s. ISBN 978-80-7367-318-5.

VÁGNEROVÁ, Marie. 2002. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál. 444 s. ISBN 80-7178-678-0.

VÍTKOVÁ, Marie (ed.). 2004. *Integrativní speciální pedagogika Integrace školní a sociální*. 2. vyd. Brno: Paido. 463 s. ISBN 80-7315-071-9.

Legislativní dokumenty

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 108/ 2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

Internetové zdroje

KOHOUTEK, Rudolf. *Dotazník jako průzkumná metoda* [online]. [cit. 2010/10/2].

Dostupné na <http://rudolfkohoutek.blog.cz/1002/dotaznik-jako-pruzkumna-metoda>

Začínala jsem s lopatou a v gumákách [cit. 2014/04/15]. Dostupné na

<http://www.nadaceterozymaxove.cz/o-nadaci-davame-o-sobe-vedet/clanky/5>

6 Seznam příloh

Příloha 1 – Dotazník

Příloha 2 – Seznam zkratek

Příloha 3 – Seznam grafů

Příloha č. 1

Dotazník k výzkumnému šetření

V současné době žiješ

- a) v dětském domově
 - b) samostatně
1. Jakým způsobem Tě v DD připravují/ připravovali na samostatný život? Zaškrtni možnosti (můžeš zaškrtnout více možností).
- a) rozhovory
 - b) přednášky
 - c) účast na projektech
 - d) odborná exkurze
 - e) plnění praktických činností
 - f) nijak
 - g) jinak (doplň, jak)
2. Myslíš si, že jsou/ byly pro Tebe informace získané v DD dostačující?
- a) ano
 - b) ne
 - c) nedokážu (zatím) posoudit
3. Pokud jsi odpověděl/a ne, které informace Ti chyběly? Pokud jsi odpověděl/a ano popř. nedokážu posoudit, věnuj pozornost až otázce č. 4.
4. Máš/měl jsi informace, kde hledat nabídku zaměstnání po odchodu z DD?
- a) ano
 - b) ne
5. Pokud ano, napiš, kde hledáš informace týkající se zaměstnání/ volných pracovních míst (můžeš označit/uvést více odpovědí).
- a) internet
 - b) úřad práce
 - c) inzeráty
 - d) pohovory se zaměstnanci domova
 - e) od kamarádů
6. Máš/měl jsi informace, kde hledat bydlení po odchodu z DD?

a) ano

b) ne

7. Pomáhá/pomáhal Ti někdo ze zaměstnanců domova s hledáním bydlení?

a) ano

b) ne

8. Znáš výši životního minima?

a) ano

b) ne

9. Znáš výši průměrného platu občana ČR?

a) ano

b) ne

10. Jak rozdělíš svůj plat? Očísluj podle důležitosti, číslo 1 je nejdůležitější.

- výdaje na bydlení (nájem, elektřina, plyn, atd.)
- zábava, alkohol, cigarety
- drogerie, léky
- potraviny
- ošacení
- jiné (doplň a zařaď do pořadí položek, do kterých bys chtěl/měl měsíčně investovat)

11. Znáš rizika půjček?

a) ano – uveď nějaká rizika: _____

b) ne

12. Víš, jaké problémy mohou nastat, pokud nebudeš mít práci?

a) ano – uveď jaké _____

b) ne

c) nevím

13. Kde budeš hledat pomoc, pokud nastane situace, že nebudeš mít práci?

a) postarám se sám

b) požádám o pomoc někoho z DD

c) nevím

d) u kamarádů

e) požádám někoho z vlastní rodiny

.....

Otázky pro bývalé klienty

14) Jak ses podílel/a na hledání bydlení a práce Ty sám/a?

15) S čím jsi měl/a největší problémy po odchodu z dětského domova? Prosím rozepiš se.

Příloha č. 2

Seznam zkratek

DD – dětský domov

BOZP – bezpečnost a ochrana zdraví při práci

CAN – syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte

Příloha č. 3

Seznam grafů

Graf č. 1 - Způsob přípravy na samostatný život.

Graf č. 2 - Kde hledat informace o pracovních místech?

Obr. č. 3 – Rozdělení peněz z výplaty.

Graf č. 4 - Kde hledat pomoc při ztrátě zaměstnání?

Graf č 5 - Největší problémy po odchodu z DD.